

Sevinç Çokum'un "Ağustos Başağı" Adlı Romanında Deyimler, Atasözleri ve Aforizmalar

Perihan Onat*

ORCID: 0000-0001-8881-9229

Öz

İnsanoğlunu, diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünme ve dili kullanma yeteneğidir. Toplumsal bir varlık olmasını sağlayan bu özellikleri, insanın çevreyle ve toplumla olan uyum sürecini hızlandırmış, sürekli etkileşim halinde olmasına da olanak sağlamıştır. Bireyin iletişimini sağlam temellere oturtabilmesi için ait olduğu ulusun dil özelliklerinden yararlanması gerekir. Anlatımına etkileyicilik, yoğunluk ve anlam zenginliği katabilmesi için ilk olarak ihtiyaç duyacağı dil unsurları; deneyimle yoğrulan, halkın keskin zekâsı ve pratik kavrama gücünü yansıtan, anlam derinliğine sahip olan atasözleri, deyimler ve aforizmalardır. Başta şair ve yazar olmak üzere hemen herkes anlatımını zenginleştirmek, meramının anlaşılmasını kolaylaştırmak için atasözleri, deyimler ve aforizmalardan faydalanma yoluna gider. Kimi zaman bu kalıplaşmış ifadeler kendi anlam ve yapıları içerisinde kimi zaman da yazar ve şairin metin içerisinde yüklediği yeni anlamlarla kullanılır. Sevinç Çokum' un "Ağustos Başağı" adlı romanında geçen deyim, atasözü ve aforizmalar incelenerek; eserlerinde anlatımı zenginleştirmek ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için deyim, atasözü ve aforizmalardan ne kadar yararlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla "Ağustos Başağı" adlı romanında kullandığı deyim, atasözü ve aforizmalar tespit edilerek, anlamlandırılmış, yer aldığı cümle ile örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deyimler, Atasözleri, Aforizmalar, Sevinç Çokum, Ağustos Başağı

Gönderme Tarihi: 25/05/2019

Kabul Tarihi:25/06/2019

*Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-Posta: onatperihan@gmail.com

**Idioms, proverbs and aphorisms in then ovel called “Ağustos
Başağı” by Sevinç Çokum**

Perihan Onat

ORCID: 0000-0001-8881-9229

Abstract

The most important features making different human beings from other living are the ability of thinking and using language. These features that enable the process of harmony with the environment and society in which the person lives have made it possible for them to be in permanent interaction. The person attempts to make use of the characteristics of the nation to which he or she belongs in order to place individual communication on solid bases. First elements people need to insert power, effectiveness, depth and richness of meaning into expression are proverbs, idioms and reflecting the intelligence of community with experience are practical understanding. Almost everyone, especially poet and writers attempt to make use of proverbs, idioms and aphorisms so as to enrich his narrative, make easier to understand their intent. Sometimes these stereotyped expressions are used in their meanings and constructions, sometimes with new meanings that the author or poet put in the text. Examining idioms, proverbs and aphorisms in the novel called “Ağustos Başağı” by Sevinç Çokum, it has been tried to determine how much the writer has made use of idioms, proverbs and made easier understanding. For this purpose, Finding out idioms, proverbs and aphorisms in the novel called “Ağustos Başağı”, the use of them has been marked with the sentences in the novel.

Keywords: Proverbs, Aphorisms, Expressions, Sevinç Çokum, Ağustos Başağı

Received Date: 25/05/2019

Accepted Date: 25/06/2019

ИДИОМЫ, ПОСЛОВИЦЫ И АФОРИЗМЫ

В РОМАНЕ СЕВИНЧИ ЧОКУМА «АВГУСТОС БАШАГЫ»

Резюме

Наиболее важной особенностью отличия человека от других живых существ, является его способность мышления и использования языка. Эти особенности, которые делают его социальной личностью, ускорили процесс адаптации к среде и обществу, в котором живут люди, и позволили им непрерывно осуществлять взаимодействие с обществом. Для создания прочной основы общения, человек, пытается использовать языковые особенности нации, к которой он принадлежит. Для того чтобы прибавить сложность, выразительность, интенсивность и богатство повествованию, в первую очередь употребляются такие языковые элементы как пословицы, идиомы и афоризмы, которые имеют глубину смысла, замешанные на опыте, отражающие острый ум и практическое понимание людей. Почти все, а в частности писатели и поэты, придавая глубокий смысл выражениям и для понимания сказанному используют в своих произведениях идиомы, пословицы и афоризмы. Иногда эти стереотипы используются в их собственных значениях и структурах, а иногда они используются с новыми значениями, которые автор и поэт вкладывают в текст. В этой работе будут изучены идиомы, пословицы и афоризмы, использованные в романе Севинчи Чокумы "Августос Башагы" (Августовский колос) и будет предпринята попытка определения пользы идиом, пословиц и афоризмов, для обогащения повествования и облегчения его понимания. С этой целью были определены идиомы, пословицы и афоризмы, использованные в ее романе "Августос Башагы", и значения, в которых они использовались, были даны в качестве определения с иллюстрацией в предложении, в котором они использовались.

Ключевые слова: идиомы, пословицы, афоризмы, Севинч Чокум, Августос Башагы (Августовский колос)

Получено: 25/05/2019

Принято: 25/06/2019

Giriş

Deyimler, atasözleri ve aforizmalar kalıplaşmış ifadelerdir. Konuşma esnasında oluşmazlar, önceden var olan kalıp ifadelerdir. Kelimelerin yerleri sabittir, başka kelimelerle değiştirilemezler. Taşıdıkları anlamlar, kendilerini oluşturan sözlerden farklıdır. Bu sözler ayrı ayrı anlam ifade etseler de bir araya geldiklerinde kendi anlamlarından uzaklaşır ve bir bütün oluşturarak yeni bir anlam ifade ederler. Deyim, atasözü ve aforizmaların (özdeyişlerin) çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır:

Türkçe Sözlük'te deyim şu şekilde tanımlanmıştır: “Gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği”¹

Ömer Asım Aksoy “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”nde deyim şöyle tanımlamıştır: “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce”²

Zeynep Korkmaz ise “Gramer Terimleri Sözlüğü”nde deyim için şu tanımlı vermektedir: “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime veya kelime grubu”³

Yukarıdaki deyim tanımlarının hepsinde ortak olan özellik, deyim oluşturulan kelimelerin kendi anlamları dışında yeni bir anlam ifade etmeleri ve söz öbeği oluşturmalarıdır. Bu açıklamalardan hareketle deyimler, en az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle yeni bir yapı ve anlam oluşturan dil birimleridir.

Türkçe Sözlük'te atasözü bu şekilde tanımlanmıştır : “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş ,öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel”⁴

Ömer Asım Aksoy “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde atasözünü şöyle tanımlamıştır: “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural,

---

¹ *Türkçe Sözlük*, haz.: Şükrü Haluk Akalın ve başk., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, 651.

² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2007, 52.

³ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010, 66.

⁴ *Türkçe Sözlük*, 180.

bilgece düşünce ya da öğüt alarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsemiş öz sözlerdir”⁵

Zeynep Korkmaz “Gramer Terimleri Sözlüğü”ünde atasözü için bu tanımlı vermektedir: “Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz”⁶

Yukarıdaki atasözü tanımlarından hareketle Zeynep Korkmaz, atasözünün oluştuğu toplumdaki insanların, tutum ve davranışlarından dünya görüşünden bahseder. Türkçe sözlük’te diğerlerinden farklı olarak atasözü “atalara” mal edilmemiştir. Atalardan gelme yerine “halka” mal olmuş ifadesi yer almaktadır. Oysaki diğer tanımlarda “atalardan gelme, atalardan kalma” ifadesi kullanılmıştır. Bu açıklamalardan hareketle atasözünü bu şekilde tanımlayabiliriz: Uzun deneme ve gözlemlere dayanan, halka mal olmuş, arka planında ders çıkarma ve öğüt verme özelliği olan kısa, özlü, kalıplaşmış sözlerdir.

Türkçe Sözlük’te özdeyiş (aforizma) bu şekilde tanımlanmıştır. “ Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir ilkeyi kısa ve kesin bir biçimde anlatan, genellikle kim tarafından söylendiği bilinen özlü söz, vecize, ülger, kelamıkibar, aforizm, aforizma, motto”⁷

Günay Karaağaç’a göre aforizma: “Söyleyicisi belli olan özlü söz, aforizma veya özdeyiş olarak bilinir”⁸

Yukarıdaki tanımlardan hareketle aforizma, Bir duyguyu bir düşünceyi etkili ve kısa bir biçimde anlatan ve söyleyeni belli olan özlü sözdür.

Sevinç Çokum’un ‘Ağustos Başağı’ adlı eserini, çerçevesini çizmeye çalıştığımız; deyim, atasözü ve aforizmalar bakımından inceledik. Çalışmamızın inceleme bölümü düzenini tespit edilen örneklerin niceliği belirlendi. Önce sayı bakımından diğerlerinden fazla olan deyimleri alfabetik sıraya göre dizdik. Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğündeki anlamlarını yazdık.

⁵ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 37.

⁶ Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 27.

⁷ *Türkçe Sözlük*, 1866.

⁸ Günay Karaağaç, *Dil Birimleri Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013,163.

Ardından deyimimin geçtiği cümleyi verdik. Tespit edilen aforizmaları anlamları ile birlikte yer aldığı cümlede verdik. Bu eserde atasözü tespit etmedik. Biz bu çalışmada, Sevinç Çokum'un "Ağustos Başağı" adlı eserinde deyim ve atasözü ve aforizmaları bu bağlamda tespit etmeye ve örneklendirmeye çalıştık.

Sevinç Çokum'un Ağustos Başağı Romanında Deyimler, Atasözleri ve Aforizmalar

Deyimler:

acı çek-: Acı , üzüntü içinde bulunmak.

"Süleyman'ın yüzünde gülümsemeye yahut *acı çekmeye* benzer çizgiler."⁹

acısını çıkar-: Önceden uğramış olduğu zararın ve kötülüğün öcünü almak.

"Şu Gediz mağlubiyetinin *acısını çıkartmak* lazım."¹⁰

açıkta kal-: Çaresiz kalmak.

"Aç mıyız biz? *Açıkta mı kalmışız*."¹¹

adam ol- : Bir kişiye yetişip topluma yararlı duruma gelmek, itibar sahibi olmak.

"Hadi sana dua ettim çocuğum.. Allah çok çok paralar versin, büyük *adam ol* inşallah..."¹²

adı çık-: Namusça lekeli biri olarak bilinmek , dile düşmek.

"Ama ben senin çocukluk arkadaşın değil miyim?" dedi Yusuf. "Bizi yan yana görseler ne çıkar?" "Ne olacak , *adım çıkar*."¹³

---

⁹Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2014, 181.

¹⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 166.

¹¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 20.

¹²Çokum, *Ağustos Başağı*, 351-354.

¹³Çokum, *Ağustos Başağı*, 152.

adım başı: Birbirine yakın yerlerde .

“*Adım başı* biri peydah olup, ortalığı karıştırıyor.”¹⁴

ağız tadı: Keyfi yerinde olarak lezzetini duyarak.

“ İnsanın içi rahat olacak ki *ağzının da tadı* olsun.”¹⁵

akla uy- :Başkasının aklıyla kötü bir iş yapmak.

“...Bu kadar mektep oku, Efendi Hafız’ın *aklına uy...*”¹⁶

akıllı uslu: Kötü alışkanlıklarından vazgeçerek, uslu olarak

“Düşman memleketi işgal edeli, Nafız işinde gücünde , *akıllı uslu...*”¹⁷

aklı er- : Ne olduğunu anlayabilmek.

“Şu böcek ne halden ne hale gelir ana. *Aklım ermez* bir türlü *Aklımın ereceği* iş değil.”¹⁸

aklına gel-: Aklında bir düşünce oluşmak, o düşünceyle ilgili bir şeyler hatırlamak.

“Acaba hangi cephede savaşacağız? Hiç düşündün mü ?” “Bunu da düşünmedim . Daha doğrusu, *aklıma geldikçe* geriye ittim. Geleceği düşünmek istemiyorum artık..”¹⁹

aklına koy-: Birini istemede kararlı olmak, gönül bağlamak.

““Ana ben falan kızını *aklıma koydum*. Gidip bana isteyin.’ derse? Yani seçimi size bırakmazsa?...”²⁰

---

¹⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 136.

¹⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 136.

¹⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 23.

¹⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 50.

¹⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 31-65-84.

¹⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 144-147-281-311.

²⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 138.

aklına tak-: Kendisine sıkıntı veren bir durumu sürekli düşünmek ,
aklından çıkarmamak.

“Bazen de Fitnat Hanım nereye konduğu bilinmeyen bir bez parçasını
aklına takardı.”²¹

aklından geç-: Kişinin herhangi bir şeyle ilgili ne düşündüğü, aklında
kurduğu düşünceleri.

“Hadi hadi ...*Aklından geçenleri* de bana.”²²

aklını kaybet- : Akıyla düşünme yeteneğini kaybetmek .

“Aşıklar, saz ustaları ve *aklını yitirmiş* garip kişiler.”²³

aklı yat-: Bir durumun kendi düşüncesine, aklına uygun gelmesi.

“Sen de gir bu teşkilata, başka türlü düşmanı sökmemiz bu topraklardan.”
Böyle dedi. “Benim de *aklıma yattı.*”²⁴

alın teri: Yorucu emek, emek harcamak.

“ Bu toplarda birçok insanın *alın teri*, iç acısı, öfkesi, hıncı, hasreti, kanı ve
göz yaşları vardır.”²⁵

alın yazısı: Talih, kader, yazgı.

“ *Alınlarına ne yazılmışsa* o olur.”²⁶

alıp ver-: Birinin arkasından söylenmek.

“Selim şimdi *alıp vermedeydi.* ‘Alacağın olsun Yusuf ağabey... Bize
yazmayıp da şu deli oğlana yazarsın ha? Demek öyle.’”²⁷

---

²¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 352.

²²Çokum, *Ağustos Başağı*, 31-82-42-109-214-223-333.

²³Çokum, *Ağustos Başağı*, 24-379.

²⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 82.

²⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 370.

²⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 93.

Allaha ısmarladık: Esen kal. Ayrılırken kalana söylenir.

“Cavit Bey solgun yüzüyle doğruldu. ‘*Allahısmarladık* çocuklar!’
Duygularını bastırmış bir sestir bu.”²⁸

Allah ne verdiyse: Evde ne yemek varsa.

“Gel de *Allah ne verdiyse* soframıza katıl...”²⁹

ardı arkası kesilme-: Arka arkaya, sürekli olarak.

“Şu bir yıl, ordan oraya adam kovaladık hep. Firarların *ardı arkası kesilmedi*.”³⁰

ardına düş-: Peşine düşmek, arkasından gitmek.

“Neysel çekilip gitti düşman. Şimdi bunların *ardına düşmek* gerek.”³¹

ardı sıra: Arkasından , onu izleyerek.

“Salih Dede’nin *ardı sıra* koştular.”³²

arkadan vur- :Beklemediği anda öldürmek.

“ Yoksa *arkadan mı vuracaksın* beni?”³³

apar topar: Hazırlanmadan , ivedilik ve telaşla .

“Nereye böyle *apar topar*? Söyle de bilelim onbaşı...”³⁴

avucunun içine al-: Bir kişiyi etkisi altına almak.

---

²⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 108.

²⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 335.

²⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 256.

³⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 148.

³¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 200.

³²Çokum, *Ağustos Başağı*, 276.

³³Çokum, *Ağustos Başağı*, 302.

³⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 205.

“İnsan savaşırken , aklına yavuklusunu bile zor getirir herhalde . Çünkü savaş insanı *avucunun içine alır* ve cephede her şey sevgi, açlık, hasret, savaşın ateşten pençesinde erir.”³⁵

ayağa kalk-: Tepki göstermek için harekete geçmek, mücadele etmek, baş kaldırmak.

“Bekir Sami Bey ve daha nice si Yunan’a karşı koymaya çalışırlar. Askeri, efesi hep *ayağa kalkmış*.”³⁶

ayağının altına al-: Çiğnercesine dövmek, öfkelenmek.

“Hele hele, şehirden, takım elbiseden söz ederler... *Alırım ayağımın altınahaa...*”³⁷

ayakta dur-:Zorlukla mücadele etmek, zorluğa göğüs germek.

“Milletimiz birlikte *ayakta durdu*, yine birlikte düşmanı tepeleyecektir!..”³⁸

ayak üstü: Ayakta durarak.

“Diğerleri bir ağacın gölgesine gidip *ayak üstü* konuşmaya daldılar.”³⁹

bağdaş kur-: Sağ ayağının sol, sol ayağını sağ uyluğunun altına koyup oturmak.

“Yanı başına çöküp *bağdaş kurdu*.”⁴⁰

barut fıçısı: Aşırı sinir ve öfkeden patlamaya, öldürmeye hazır.

“Hüseyin Bey gibi *barut fıçısı* olacaktım ki, yola gelsinler.”⁴¹

başına bir iş gel-: Kötü bir duruma uğramak.

---

³⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 312.

³⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 46-188.

³⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 303.

³⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 77.

³⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 28-315.

⁴⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 30.

⁴¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 157.

“ Hem durma buralarda... *Başına bir iş gelir.*”⁴²

başını alıp git-: Kimseye danışmadan ve nereye gideceğini kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, uzaklaşmak.

“Ne zamandan beri o tepe senin, bu tepe benim yürürüz. Çekilmek derim ben buna. *Aldık başımızı gidiyoruz.*”⁴³

başını eğ- : Utanarak üzölmek.

“Suçlu bir görünüşle *başını eğdi* öylece durdu.”⁴⁴

başı önünde: Akıllı , terbiyeli.

“Kız, *başı önünde*, yürüdü.”⁴⁵

başı önünde: Yaşadığı bir olaydan dolayı utanmak, utanılacak durumda olmak.

“Çömlekçi Musa Nafiz’ı bir benzetmiş, bir benzetmiş ki adam , işine hep *başı önünde* gidermiş.”⁴⁶

baş salla-: Karşısındaki sözlerini onaylar davranışlarda bulunmak.

“ Süleyman bir yandan karmakarışık sakallarıyla oynayıp , *başını salladı.*”⁴⁷

baştan aşağı: Tamamiyle, tepeden tırnağa.

“Ali Molla kırçıl sakallarıyla oynayıp Yusuf’u *başatan ayağa* süzdü.”⁴⁸

baş üstüne: Buyurduğunuzu yaparım, emredersiniz.

---

⁴²Çokum, *Ağustos Başağı*, 237.

⁴³Çokum, *Ağustos Başağı*, 195.

⁴⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 245.

⁴⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 54.

⁴⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 70.

⁴⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 180-201-277-280.

⁴⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 28-80-157-210-353.

“Veli’nin içinde bir coşkunculuk...” “*Baş üstüne...*”⁴⁹

bayram et-: Çok sevinmek.

“Rum Ermenisi düşman geldi diye *bayram eder* oğul”⁵⁰

bir ara: İşleri arasında kısa bir süre, geçmişte bir zaman.

“Efendi Hafız *bir ara* Ali Molla’ya ‘Bak Ali Molla’, dedi.”⁵¹

bir baştan bir başa: Bir alanın bir sınırından öbür sınırına kadar, boydan boya.

“Şöyle *bir baştan bir başa* yürü bakalım! Ölüye gidene benzer miyiz?”⁵²

birbirine düş-: Aralarında anlaşmazlık çıkıp birbiriyle uğraşmaya başlamak.

“Ben derim ki bu isyancıların arkasında da işgalciler vardır. Bizi *birbirimize düşürmek* isterler.”⁵³

birbirine gir-: Aralarında kavga çıkıp birbirlerine şiddetle saldırmak.

“Etrafımız düşmanla sarılıyken, *birbirimize girdik*.”⁵⁴

bir deri bir kemik ol-: Çok zayıf olmak.

“Şu Pehlivan Musa’nın mı? Bak bak bak... Koca pehlivanın oğlu *bir deri bir kemik olsun...* Her neyse..”⁵⁵

boyun eğme-: Direnmek, mücadele vermek.

“Yusuf, saman döşğinde *boyun eğmeyen* gövdesiyle dönüp duruyordu.”⁵⁶

---

⁴⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 29-169-231-262.

⁵⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 40.

⁵¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 259-372.

⁵²Çokum, *Ağustos Başağı*, 216.

⁵³Çokum, *Ağustos Başağı*, 110.

⁵⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 109-272.

⁵⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 104.

burnunun direği sızla-: Yakınlarından birinin durumuna çok üzülüp acımak.

“Vallahi öldün sandım... Hani *burnumun direği sızladı* diye bir laf vardır. Öyle oldu...”⁵⁷

caka sat-: Bir durumundan dolayı büyüklük taslamak, üstünlük kurmak , büyüklenmek.

“Vay idadili!” derdi. “Potinler yine parlamış, gömlekte gıcır gıcır . Gene *caka satıyorsun kerata!*”⁵⁸

canını sık-: Bir kimseye bir şey, bir olay, sıkıntı, üzüntü vermek, neşesini kaçırmak, keyfini bozmak.

“İlyas’la Osman birbirlerine baktılar. Besbelli bir şeye *canı sıkılmış* olmalı. Yoksa niye terslesin onları.”⁵⁹

can ver-: Ölmek.

“Bir nicesi Müftü Hoca’nın kollarında, dizinde *can vermişti.*”⁶⁰

çalım at-: Bir üstünlük gösterişi takınmak, büyüklük taslamak.

“Sen gel de babamın karşısında böyle *çalım at* bakalım. Bir tokatta yere seriverir...”⁶¹

çekip git-: Aklına koyduğu şeyi yapmak üzere bulunduğu yerden uzaklaşmak.

“ *Çekip gitmeli* artık.”⁶²

---

⁵⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 115.

⁵⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 302.

⁵⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 141-148-.

⁵⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 25-32-71.

⁶⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 333.

⁶¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 107.

⁶²Çokum, *Ağustos Başağı*, 318.

çıban başı: Her an bir rahatsızlık doğurmaya elverişli olan, sıkıntı veren kişi.

“Vaktiyle gözümüze girmişti bu Ethem. Şimdi bir *çıban başı* olup çıktı demek...”⁶³

derli toplu ol-: Bir durumdan ötürü hazırlıklı olmak.

“*Derlenip toparlanmak* lazım ana ... Kolay değil.”⁶⁴

ders ver-: Düşmanı savaşta yenerek yenilmeyeceklerini göstermek.

“Halbuki biz orda İngilizler’e bir güzel *ders vermiştik*...”⁶⁵

dik başlı: Kendi bildiğinden şaşmayan ,vazgeçmeyen, söz dinlemeyen.

“Bak şu kıza ... Nasıl da *dik başlı*... Yoksa yumuşaklıkla, güzellikle mi yola getirmeli?”⁶⁶

dik dik bak-: Sert sert, öfkeli öfkeli bakma.

“Yusuf *dik dik bakınca*, ensesine bir şaplak yiyecekmiş gibi omuzlarını büktü.”⁶⁷

dile gel-: Önce konuşmazken konuşmaya başlamak.

“Çileli bir iş... *Dile gelse* kim bilir neler söyler.”⁶⁸

doğru dürüst: Tam anlamıyla

“Sonra *doğru dürüst* sıhhiye teşkilatı da yokmuş.”⁶⁹

el at-: Yardım etmek. Bir yerin bakımını üstlenmek.

---

⁶³Çokum, *Ağustos Başağı*, 184

⁶⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 353

⁶⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 403

⁶⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 49

⁶⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 233.

⁶⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 31.

⁶⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 201

“Sözün kıyası bize *el atmak* ister.”⁷⁰

elde avuçta bir şey kalma-: Parasını, malını harcayıp bitirmiş olmak.

“Sonra .. İstemez miyim topu tüfeği çoğalsın ordumuzun? İsterim de...
Elde avuçta kalmadı ki...”⁷¹

elde et-: Kazanmak.

“Kütahya ve Eskişehir Muharebelerinde de üstün başarılar elde ettik.”⁷²

el ele ver-: İş birliği yapmak, güçlerini birleştirmek.

“Dediğim gibi *el ele verelim* bacılar. Şu savaşta erkekleri yalnız komayalım.”⁷³

ele geçir-: 1. Kaybedilen bir yeri tekrar kazanmak.

“... Tepeler kaybediliyor, yeniden *ele geçiriliyordu*.”⁷⁴

2. Kaçmakta olan kişiyi yakalamak.

“Çömlekçi Musa; Şu Burhanneddin Efendi’yi bir *elime geçirirsem..* diye söylendi.”⁷⁵

el et-: El ile gel işareti yapmak.

“ Yusuf yer yer yaprak dökmüş çardağın kahverengileri, sarıları arasında doğruldu. *El edip* çağırdı.”⁷⁶

eli ayağı tut-: İş yapacak gücü bulunmak.

---

⁷⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 20-44-259.

⁷¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 355.

⁷²Çokum, *Ağustos Başağı*, 385.

⁷³Çokum, *Ağustos Başağı*, 177.

⁷⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 242-372.

⁷⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 330

⁷⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 83-344.

“Elimiz ayağımız tuttuğu müddetçe de mücadeleyi elden bırakmayacağız...”⁷⁷

elini çabuk tut-: Bir işi çabuk yapmaya çalışmak, oyalanmadan ,hemen yapmak.

“Hadi canım... Seç işte! Hadi *elini çabuk tut*. Çünkü bütün bunların satacağım Hacer...”⁷⁸

eli kolu bağlı ol-: Engeller yüzünden iş yapamaz durumda olmak.

“Böyle *elimiz kolumuz bağlı* oturacağımıza, hazırlıklı olmalıyız,’ dedi adam.”⁷⁹

eline kal-: İstenilmeyen birine muhtaç olmak.

“Dinle Hafız! Damat Ferit Paşa’nın *eline kalındıysa* yandık demektir.”⁸⁰

elini kana bula-: Birini yaralamak ya da öldürmek.

“Çaltı tepelerini mekan tutan Kayalı Süleyman işte bu kahvede *elini kana bulamıştı*.”⁸¹

elkaldır-: Kendinden büyüğe eliyle vurma girişiminde bulunmak.

“Oh olsun! Anası, ‘Canım, kendinden büyüğüne *el kaldıracak* değildi ya...’ deyip Nafiz’i savunmaya çalışıyordu.”⁸²

el koy-: 1.Bir şeye kendi hakimiyetini kurarak sahip olmak.

“Ortada bir hakikat var. O da dört yanımızın düşmanla çevrili olduğu, silahlarımıza *el konulduğu*...”⁸³

---

⁷⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 363.

⁷⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 357-409.

⁷⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 72.

⁸⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 46.

⁸¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 24.

⁸²Çokum, *Ağustos Başağı*, 71.

⁸³Çokum, *Ağustos Başağı*, 27-72.

2. Milletin geleceğini tayin edecek karar vermek.

“..... Millet kaderine el koymuş bulunan Büyük Millet Meclisi bugün beni ordunun başarısını sağlayacak bütün tedbirleri almak üzere tam yetki ile donatarak Meclis başkanlığından başka bütün ordular Başkumandanlığına memur eyledi.”⁸⁴

el pençe divan dur-: Büyük bir kimse katında , ellerini göğsü üzerinde kavuşturup ayakta durmak.

“... Fitnat için *el pençe divan* dururlardı.”⁸⁵

el uzat-: Dokunmaya, almaya kalkışmak, zarar vermek.

“Beri taraftan Yunanlılar mübarek topraklarımızı çiğnemeye, mukaddeslere *el uzatmaya* devam ediyorlar.”⁸⁶

el üstünde tutul-: Bir kimseye çok sevgi, saygı göstermek.

“Abdullah Beyher kasabada, her köyde *el üstünde tutulurdu*.”⁸⁷

evli barklı: Evli ve kendine ait bir ev hayatı olan.

“Ben derim ki ... Gayrı sen de *evlen barklan*”⁸⁸

göğsü kabar-: Sevinmek , övünç duymak

“Ben *de göğsümü kabarta kabarta* dolaşırım gayri, benim oğlum kumandan oldu diye...”⁸⁹

gögüs geçir- : İçine çekmek , üzüntü ile derin soluk almak

---

⁸⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 280.

⁸⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 354.

⁸⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 77.

⁸⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 18.

⁸⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 31.

⁸⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 94-287.

“Şimdi Yusuf’un sorduğu soru içerisinde Münire de vardı.Ve İzzet göğüs geçirdi.”⁹⁰

göğüs ger-: Bir güçlülüğe karşı koyup dayanmak.

“Ona Ayşe Ana değil, Koca Ana veya Koca Nine diyesi geliyordu. Sevivermişti onu .Çünkü, acılarına *göğüs germişti*, ezilmişti bu acıların altında.”⁹¹

gölge düş- : Üzerine gölge gelmek

“İlerde tepelere, alacalı *gölgeler düşmüştü*.”⁹²

gönlünden geçir-: İçinden bir şeyin olmasını istemek.

“Ya gönül vermemişse? Esmâ’nın *gönlünden geçirdiği* bir başkası ise?”⁹³

gönlünden kop-: Birine , temiz ve derin duygu içinde bir iyilik yapmayı, bir şey vermeyi kararlaştırmak.

“...Tekalifi Milliye komisyonları yardım topluyor. Paraydı, ziynetti, yün, iplik... Kimin *gönlünden ne koparsa*...”⁹⁴

gönül aç-: Ferahlamak, içi açılmak.

“Bu, Müftü Mustafa Efendi’den alıp daldırdığı kayısı gülüydü. Kokladı mı insanın *gönlü açılırdı*.”⁹⁵

gönül al-: Gücünen birini güzel sözle ve uygun davranışla hoşnut etmek, sevindirmek.

“Veli’nin *gönlünü almak* ister gibi, biraz zorlamalı bir yakınlıkla, “Geldi mi enişten?” dedi.”⁹⁶

---

⁹⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 85-287-302-360.

⁹¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 135.

⁹²Çokum, *Ağustos Başağı*, 57-60.

⁹³Çokum, *Ağustos Başağı*, 153.

⁹⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 353.

⁹⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 37.

⁹⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 224.

gönül yap-: Bir kimsenin istemediği bir durumu uygun davranışlarla olumlu yola çevirmek.

“Sen merak etme. “Yarın *gönlünü yaparız..*” dedi.”⁹⁷

gönül ver-: Sevgi ile bağlanmak.

Bilmem ki... Eğer *gönül vermişsem...* Çulsuz oluşuna bakmam.”⁹⁸

göz alıcı: Göze çarpar, güzelliği dikkat çekici.

“Güzel, *göz alıcı* bir tabaka çıkarttı.”⁹⁹

göz at-: Uzun uzadıya üzerinde durmayıp şöyle bir bakmak.

“Efendi Hafız ve ötekiler türbeye dıştan bir *göz attular.*”¹⁰⁰

gözden geçir-: İncelemek.

“İsmail Efendi arabanın tekerleklerinden birini *gözden geçiriyordu.*”¹⁰¹

göz dik-: Bir şeye sürekli olarak bakmak, gözünü ayırmamak.

“Çatılmış hilal kaşlarını altından gece gibi kara *gözlerini Yusuf’un üzerine diktiler.*”¹⁰²

göz gezdir-: Uzun uzadıya üzerinde durmayıp şöyle bir bakmak.

“Efendi Hafız, duvarların nakışlarına, tavana *göz gezdirdi.*”¹⁰³

göz kulak ol-: Korunması gereken şeyi görüp gözetmek.

“ ‘Kafileye *göz kulak olun* ’, dedi. ‘Bir terslik istemem.’ ”¹⁰⁴

⁹⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 279.

⁹⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 153.

⁹⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 144

¹⁰⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 245-378.

¹⁰¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 283.

¹⁰²Çokum, *Ağustos Başağı*, 17-29-69-126.

¹⁰³Çokum, *Ağustos Başağı*, 113-322.

gözü arkada kal-: Kendisi ayrıldıktan sonra, bıraktığı işin ya da kişinin ne durumda olduğunun merakı içinde bulunmak.

“Sen anneni hep ipek kozasında mı yaşıyor sanırdın oğul? O, sabrı ipek böceğinden öğrenmiştir. *Gözün arkada kalmasın*. Bak şimdiden benimsedi, kabullendi.”¹⁰⁵

gözü iliş- : Rastgele görmek

Daha birçok , düşünen, sevinen, ölçüp biçen somurtan çehre ... Yusuf'un *gözlerine ilişiyor*.”¹⁰⁶

gözüne gir-: Birinin yaptığı işlerin, çalışmaların beğenilmesi, takdir edilmesi.

“Vaktiyle *gözümüze girmişti* bu Ethem. Şimdi bir çıban başı olup çıktı demek...”¹⁰⁷

gözüm çıksın: Yalan söylüyorsam gözüm kör olsun, inanınız ki.

“ ‘Yok be Musa Emmi’, dedi Veli. ‘Nafiz Bey askere gitti! İki *gözüm çıksın* ki...’ ”¹⁰⁸

gözüne kestir-: Beğendiği bir şeyi ele geçirmeyi tasarlamak.

“Şimdi o ve diğerleri, *gözüne kestirdikleri* eşyayı sırtlayıp kamyonlara dolduruyorlardı.”¹⁰⁹

gözünü aç-: Bir konu hakkında bilgi vererek o konuyla ilgili görüşleri genişletmek, uyarmak, dikkatli olmalarını sağlamak.

“Ey Cemaati Müslim’in! *Gözünüzü açınız*, ibret alınız.”¹¹⁰

---

¹⁰⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 231.

¹⁰⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 94.

¹⁰⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 58.

¹⁰⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 184.

¹⁰⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 335.

¹⁰⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 237.

gözünü dört aç-: Bir yeri çok iyi gözetlemek, çok dikkatli olmak.

“Gür kaşlarını çatıp, Veli’yle Hıfzı’ya, ‘*Gözünüzü dört açın,*’ dedi. Buralar size emanet!”¹¹¹

gözüyle gör-: Kesin olarak görmüş olmak.

“Ben de başkalarından duyduğumu aktardım. *Gözümle görmüş* değilim.”¹¹²

haber ver-: Bir olayı, durumu bildirmek. Haber ulaştırmak.

“Çocuklar, bu toz bulutunu gördüler mi bağıra çağıra mahalleye *haber ederlerdi.*”¹¹³

haddini bildir-: Birine neler yapabileceğini, sert davranışla göstermek, ders vermek. Birinin hakkından gelmek.

“Brakın Bre! Bırakın da şuna *haddini bildireyim!*”¹¹⁴

hak et-: Emeği karşısında alacağı bir şey bulmak.

“Üniformaları acaba *hak ettiniz* mi?”¹¹⁵

hakkından gel-: Biriyle, bir durumla, olayla baş edebilecek güce sahip olmak.

“Bakalım Anzavur’un *hakkından gelebilecek* miyiz?”¹¹⁶

hal hatır sor-: Bir kimseye “nasılsınız, ne durumdasınız” diye nezaket sorusu sormak.

---

¹¹⁰Çokum, *Ağustos Başağı*,165.

¹¹¹Çokum, *Ağustos Başağı*,333.

¹¹²Çokum, *Ağustos Başağı*,315.

¹¹³Çokum, *Ağustos Başağı*, 41-395-406.

¹¹⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 67-107.

¹¹⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 303-406.

¹¹⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 109-132-184.

“Efendi Hafız’la selamlaşp, *hal hatır soruyorlar*, sonra yola koyuluyorlardı.”¹¹⁷

harekete geç-: Bir durumu bir işi yapmaya başlamak.

“Düşman İzmir’den, Bursa’ya kadar karınca gibi... Gün ışıırken *harekete geçmişler*.”¹¹⁸

haşır neşir ol-: Sürekli aynı duruma maruz kalarak alışmak.

“... Ölümle haşır neşir olduk.”¹¹⁹

her kafadan bir ses: Konu üzerine rasgele herkesin konuşması, bir sonuca varılamaması.

“Bizim işlerimiz binbir yamalı bohçaya döndü artık. *Her kafadan ayrı bir ses* çıkmada.”¹²⁰

hesap et-: Bir durumun olabileceği ihtimallerini düşünebilmek.

“Şurdan Yunan’ın gireceği hesap edilemiyor mu?”¹²¹

hesap ver-: Bir durumla ilgili açıklama yapma mecburiyetinde olmak.

“Murat Ağa’nın koyunlarını da gözden kaçırmamak lazım. Yoksa nasıl *hesap veririm, oğul?*”¹²²

hor gör-: Küçümseyici, incitici davranışlarda bulunmak.

“Gavura gavur demeyin gibisinden. Yahut ki, ‘Saygılı olun, *hor bakmayın*’ derdin.”¹²³

hoşbeş et-: Şundan bundan konuşmak, sohbet etmek.

---

¹¹⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 187.

¹¹⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 188.

¹¹⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 315.

¹²⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 155.

¹²¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 199.

¹²²Çokum, *Ağustos Başağı*, 274.

¹²³Çokum, *Ağustos Başağı*, 192.

“Biraz *hoşbeş edelim*. Sen Necmiye Hanım’ın kızı değil misin?”¹²⁴

hoş geldiniz: Bir yerde bulunan oraya yeni geleni karşılarken söylediği nezaket sözü.

“Esmaların evi o gece işte böyle ışıklar içerisinde, “*hoş geldiniz*” gelenlerin gürültülerini taşıdı.”¹²⁵

huyuna suyuna git-: Birinin düşüncelerine , davranışlarına isteklerine uygun davranmak.

“Fitnat Hanım’ın *huyuna suyuna gidildi* mi, ondan iyisi bulunmaz”¹²⁶

iç geçir-: Üzüntüsünü derin bir soluk alarak göstermek.

“Bu sözler ötekilerin yüzlerine hüznün eklemiştir. Kimi *iç geçirdi*, kimi başını eğdi.”¹²⁷

içi daral-: Sıkılıp bunalmak, benliğini sıkıntı kaplamak.

“Yanaklarını kapatan tülbentini *içi darlandığından*, kulaklarının arkasına geçirdi.”¹²⁸

içi dışı bir: Düşündüğünü açıkça söyleyen , gizli bir düşüncesi bulunmayan, iki yüzlü olmayan.

“İyiymi benim kardeşim. Pırıl pırıl... *İçi dışı bir...*”¹²⁹

içi ezil-: Acılmaktan dolayı midesi rahatsızlık vermeye başlamak.

“Öyle de onbaşım.. İnsanın *içi eziliyor* bazen. Şöyle cızır cızır pişen etler geliyor gözümün önüne.”¹³⁰

---

¹²⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 289.

¹²⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 394.

¹²⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 49.

¹²⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 177.

¹²⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 48-321-327-336-364.

¹²⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 315.

İçi içine sığma-: Çok heyecanlanıp sevinmek.

“Yeniden yola düştüğünde Yusuf’un *içi içine sığmıyordu*.”¹³¹

İçine doğ-: Ortada bir olay yokken , olacak şeyi tahmin etmek, sezinlemek, sanki gizli bir güç kendisine olacak şeyi haber vermek.

“Belki Yusuf’un gelişi, Esmâ’nın *içine doğuyor*.”¹³²

İçi rahat et-: Kaygılanacak bir konu bulunmadığını öğrenerek ferahlamak.

“*İçi rahattı* hikmet’in.”¹³³

İçi içini yem-: Bir şeyin istediği gibi sonuçlanmaması yüzünden sürekli bir üzüntü içinde bulunmak.

“Bu Gavurlar yine çıkıp geldiler ya, işte buna dayanamam... *İçim içimi yer* durur.”¹³⁴

İçine kapan-: Etrafındakilerle iletişim halinde olmamak, sessizleşmek.

“Artık iyice *içine kapanmıştı* kız. Sessiz ve durgundu.”¹³⁵

İçini çek-: Üzüntüsünü derin bir soluk alarak göstermek.

“Doğrulup kalktı. *İçini çekti*. Ve o *içini çekerken* geniş göğsü koca bir körük gibi şişip boşaldı.”¹³⁶

İçini kurt yem-: Kaygılı bir düşüncenin, durumun kişiyi telaşlandırması, rahatsız etmesi

“Yusuf’un *içini bir kurt yemektir*. Uyudular mı? Neden sustular? Bir mola verilse.”¹³⁷

---

¹³⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 117.

¹³¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 318.

¹³²Çokum, *Ağustos Başağı*, 215.

¹³³Çokum, *Ağustos Başağı*, 235.

¹³⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 133.

¹³⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 71-199.

¹³⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 105-115-118-124-133-258-261-320-329-348-369.

içi rahat et-: Kaygılanacak bir durumun olmaması.

“İnsanın *içi rahat olacak* ki ağzının tadı olsun. Yoksa pekmez bile acı acı gelir, dedi.”¹³⁸

içi sızla-: Bir şey için üzölmek, tasalanmak.

“Kut’ül Amare... Yüreğinde hala oraların yangını, ateşini... Kırpıla kırpıla bir *iç sızısıyla* dönmüşlerdi.”¹³⁹

içten içe: Gizli gizli

“Bu ateş, o ateşe benzemiyor. *İçten içe* yakan ve bitiren bir ateş...”¹⁴⁰

kabına sığma-: Davranışlarında aşırılığı olan.

“Yenilmeyi asla kabullenmez. Kabına sığmaz biridir.”¹⁴¹

iki çift laf et-: Birkaç söz söylemek.

“Şimdi size *iki çift lafım* var.”¹⁴²

iş düş-: Yapması gereken bir iş belirlemek.

“...Bizim kadınlara *iş düşüyor* gene.”¹⁴³

işe yara-: Bir şey yapmak ya da yaptırmak için ondan yararlanabilmek.

“Burhaneddin Efendi’nin dudağında çarpık bir gülümseyiş belirdi. “Oğlum var,” dedi. “Ayağının birini cephede bıraktı. İşine *yararsa al...*”¹⁴⁴

---

¹³⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 59.

¹³⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 136.

¹³⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 19-229-281-315.

¹⁴⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 64-398.

¹⁴¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 163.

¹⁴²Çokum, *Ağustos Başağı*, 175.

¹⁴³Çokum, *Ağustos Başağı*, 330.

¹⁴⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 80-81-286.

iş gör-: İş yapmak, yardım etmek.

“Öküzleri arabalara koşmuş Ayşe Bacı. İşte onunla ordunun *işlerini* görüyor..”¹⁴⁵

iş güç: Çalışmak, mesleği olmak, iş görmek

“Düşman memleketi işgal edeli, Nafizişinde *gücünde*, akıllı uslu...¹⁴⁶

işini bitir-: Öldürmek.

“ Burdayım! *İşini bitir* artık.”¹⁴⁷

işin içinde iş var: Bu olayda herkesin bilmediği bir şey var.

“Yine de işkillenirim böyle kabullenmiş gibi oturmalarından. Bu *işte iş var* derim.”¹⁴⁸

iş olsun: Öylesine , yerini bulsun diye.

“İlyas durdu. Güzel, göz alıcı bir tabaka çıkarttı. Uzattı Osman’a... Osman sigaranın acemisiydi. *İş olsun diye aldı.*”¹⁴⁹

iş tut-: İşe yaramak, iş yapmak.

“Ne gibi bir *iş tutacağı*m Beyim?”¹⁵⁰

ileriye gör-: İleride nasıl bir durumun gelişeceğini anlamak.

“*İleriye görürsek* ne ala, *ileriye görmeden* hareket edersek, karımız zarara döner.”¹⁵¹

---

¹⁴⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 183-203.

¹⁴⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 50-58-147-192.

¹⁴⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 302.

¹⁴⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 109.

¹⁴⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 144.

¹⁵⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 17-105.

¹⁵¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 383.

iyi insan sözünün üstüne gelir: Yokluğunda kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse , o iyi bir insandır, denilir.

“Bakın hele, dedi. *İyi insan lafının üzerine gelir* derler ya, vallahi doğru.”¹⁵²

kabuğuna çekil-: Ortada sessizlik olmak.

“Yusuf’un yaylı arabası, o, yaz sıcağında *kabuğunda çekilmiş* sokaklardan geçerken, işlemeli bir perde kıpırdanıp aralandı.”¹⁵³

kaderine küs-: Hiç kimsenin etkisiyle olmayan kötü duruma düşmesinden , yalnız talihini suçlu görmek.

“Nafiz’i istemedin, şimdi de Söğüt’ün gençleri askere gidiyor bir bir. Evde kaldın demektir. Ne yapalım, *kaderine küs..*”¹⁵⁴

kafa tut-: Boyun eğmeyip karşı gelmek.

“Bize *kafa mı tutarsın* çömlekçi? Ha? Efeliğim bilinmiyor mu yoksa?”¹⁵⁵

kafese gir-: Kurtulmak için çıkış yolu bulamamak.

“Düştük mü tuzağa? *Girdik mi bir kafesin içine.*”¹⁵⁶

kara haber: Çok üzücü haber, felaket haberi.

“Duydum ki, oraya *kara haberim* gelmiş.”¹⁵⁷

karşısına dikil-: Gelip karşısında durmak. Ortaya çıkmak, belirlemek.

“Yunan yedi başlı canavar sanki. Bir başını kesiyorsun, öbürü *dikiliyor karşına.*”¹⁵⁸

---

¹⁵²Çokum, *Ağustos Başağı*, 405.

¹⁵³Çokum, *Ağustos Başağı*, 13-57-141-171-173.

¹⁵⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 132.

¹⁵⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 106-110.

¹⁵⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 117.

¹⁵⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 317.

¹⁵⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 254.

kaşlarını çat-: Kaşlarını birbirine yaklaştırarak öfkesini belli etmek.

“Esmâ *kaşlarını çattı*, ‘Niye korkayım? Düşman mı kalmış ortalıkta?’”¹⁵⁹

kelleyi koltuğa al- :Ölümü göze alarak bir iş yapmak.

“Taburların başında cepheye gittik, üstümüze düşeni, *kelle koltukta* yerine getirmeye çalıştık.”¹⁶⁰

keyfi kaç-: Neşesi bozulmak.

“Fitnat Hanım’ın *keyfi kaçır* gibi oldu.”¹⁶¹

kırık dökük: Tam olmayan parça parça .

“Abdullah Bey birden bir yaraya dokunmuş gibi üzgün kırık dökük baktı.”¹⁶²

kol gez-: Gücünü ve etkinliğini sürdüren bir durum göstermek.

“Şimdi Yunanlıların *kol gezdiği*, yanık, harap Söğüt’ü andılar.”¹⁶³

kök sal- : Bir yere iyice yerleşmek.

“Bir iç yarası olmuş, derinlere *kök pençe salmıştı*.”¹⁶⁴

kulak ver-: İyi anlamak üzere dinlemek.

“Arkaya *kulak veriyorama*, konuşanları bütünüyle duyamıyor.”¹⁶⁵

kuş uçurma- : Kimsenin geçmesine olanak bırakmayan sıkı önlem almak.

“Yusuf, ‘*kuş uçurtmayacaksınızburda!*’ diye ilave etti.”¹⁶⁶

---

¹⁵⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 410.

¹⁶⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 167.

¹⁶¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 354.

¹⁶²Çokum, *Ağustos Başağı*, 15-97-98-143-127-229.

¹⁶³Çokum, *Ağustos Başağı*, 317.

¹⁶⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 64.

¹⁶⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 59-178-402.

lafa tut-: Konuşmayı uzatıp bir kimseyi işinden alıkoymak.

“Sonra Veli esnemeye başladılar. Hıfzı, uyumasın diye *lafa tutardı* onu.”¹⁶⁷

mekik doku-:İki yer arasında sık sık gidip gelmek.

“Geyve Boğazı, Adapazarı arasında *mekik dokuyacaklar*, ölümü yanıbaşlarında hissedecekler, ölüleri gömecekler, ümitsiz, korkulu köyler göreceklerdi.”¹⁶⁸

merak et-: Telaşlanmak.

“Esmâ yeniden anasının boynuna atıldı. ‘Buluruz ana, buluruz. Sen merak etme...’¹⁶⁹

meydan oku-:Kendisini daha üstün görmek, başka birini karşısına almak.

“O zaman Kazım Hoca, Burhaneddin ve Nafiz Beyler’e kafa tutan, *meydan okuyan* babası, şimdi gücünü tüketmiş görünüyordu.”¹⁷⁰

mola ver-: Uzun süren yoculukta , yorucu bir çalışmada bir süre durup, oturup dinlenmek.

“O gün Ayşe Ana ve nakliye kolu köyün biraz ilerisinde, su başında *mola vemişti*.”¹⁷¹

ne oldum delisi ol-: Ummadığı bir aşamaya ulaşan kimse çok şımarmak.

“Çünkü bizim tabiatımız Avrupalıya uymaz. Terbiyemizde öyle. Şaşırırız yolumuzu, *ne oldum delisi oluruz*.”¹⁷²

---

¹⁶⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 291.

¹⁶⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 338.

¹⁶⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 128.

¹⁶⁹Çokum, *Ağustos Başağı*,92-131-164-176-189-191-200-233-252-259-273-279-285-286-288-303-318-336-338- 343-348-356-363-378-380-383-402-405.

¹⁷⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 110.

¹⁷¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 279-292.

¹⁷²Çokum, *Ağustos Başağı*, 382.

ne olur ne ol-: Ne olacağı belli değil, her olasılığa karşı.

“Buyrun Mülazım Bey. *Ne olur ne olmaz* diye tedbir aldık.”¹⁷³

ocağı sön-: Çoluk çocuğu kaybetmek, aile kaybı yaşamak.

“Gayrı Şerifeler, Hasibeler birbirine karıştı. *Ocağım söneli* böyle oldum.”¹⁷⁴

ok yaydan çık-: Geri dönülemeyecek bir iş yapmak.

“Başını eğip oturacak oldu, yapamadı, *ok yaydan çıkmıştı* çünkü.”¹⁷⁵

ortalık karış-: Toplum düzenini bozmak.

“Önüne gelen paşalığını, ağalığını ilan ediyor. Adım başı biri peydah olup, *ortalığı karıştırıyor.*”¹⁷⁶

olan biten: Gelişen olaylar , olanın hepsi.

“ ‘Sanki askere gitmiş de , *olanı biteni* görmüş beyimiz..’ diye söylendi.”¹⁷⁷

öbür dünya: Ahiret.

“ ‘Nereye Çavuşum? ‘Kendine çökecek bir yer bulduktan sonra, ‘Nereye olacak?’ dedi. ‘*Öbür dünyaya.*’”¹⁷⁸

ölçüyü kaçı-: Ölçüyü kaybedip aşırılığa varmak.

“İyi düşünürsen de, biz *ölçüstünü kaçı-ırız* her şeyin...”¹⁷⁹

özenip bezen-: Bir işin iyi olması güzel yapmaya çalışmak.

---

¹⁷³Çokum, *Ağustos Başağı*, 292.

¹⁷⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 134-263.

¹⁷⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 67.

¹⁷⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 136.

¹⁷⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 201.

¹⁷⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 302.

¹⁷⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 382.

“İsmail Efendi tütününü *özene bezene sararken*, ‘Anana ne zaman açacaksın? Pek de zaman kalmadı oğul,’ dedi.”¹⁸⁰

pes et-: Karşısındakinin kendisinden daha üstün olduğunu kabul etmek.

“Gurur meselesi dedim ya. Yoksa çoktan *pes ettik*...”¹⁸¹

pestilini çıkar-: Çok dövmek

“Vay ödlekler vay!... Elime geçirsem, şu bastonla *pestillerini çıkarırdım* bunların...”¹⁸²

peşinden koş-: Birilerini yakalamak, ele geçirmeye çalışmak.

“Bizim İsmail Efendi’nin oğlu Yusuf da kaçakların *peşinde koşarmış*.”¹⁸³

peşine düş-: Bir kimsenin arkasından gitmek , peşine takılmak.

“Sonra yeniden asillerin, firarilerin *peşine düşeceklerdi*.”¹⁸⁴

peşi sıra: Arkasından onu izleyerek.

“Kovasını alıp Esmannın *peşi sıra* yürüdü.”¹⁸⁵

peşkeş çek-: Bir kimseye yaranmak için ya kendisinin ya da başkasının malını armağan olarak sunmak.

“Memleketi gavrurapeşkeş *mi çekeceksiniz?*”¹⁸⁶

rengi at-: Renkli bir şeyin rengi solmak.

“Yusuf rengi atmış ceketinin ilik yerleriyle oynadı.”¹⁸⁷

---

¹⁸⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 92.

¹⁸¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 265.

¹⁸²Çokum, *Ağustos Başağı*, 155.

¹⁸³Çokum, *Ağustos Başağı*, 131.

¹⁸⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 128-174-250-376.

¹⁸⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 54-123-142-177-400.

¹⁸⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 67.

ruhunu teslim et-: Ölmek.

“Şehitler de *ruhlarını teslim ettikten* sonra Allah’ın hikmetine bak, bir güzelleşiyorlardı ki. Sanki gül goncası derliyoruz bahçelerden.”¹⁸⁸

sağı solu olma-: Olumlu mu olumsuz mu davranacağı bilinmeyen bir kişi olmak.

“İşte orda oturuyor. Söğüt’ün yiğit anası. *Sağı solu belli olmaz*. Alimallah vuruverir seni. Jandarma mandarına demez, ona göre.”¹⁸⁹

sahip çık-: Bir şeyin korunmasını üstlenmek.

“Hristiyan mahallesine sakın bir zararınız olmasın, derlerdi. Tebaamızdır, padişah efendilerimiz nasıl *sahip çıkmışlarsa*, sizde öyle sahiplenin derlerdi.”¹⁹⁰

ses çıkarma-: Bir şey dememek.

“Seyit’in *sesi çıkmıyordu*. Belki de konuşmak, olayları uzun uzun düşünmek onu yormuştu.”¹⁹¹

ser verip sır verme-: Ağzı çok sıkı olmak, ağzından laf çıkmamak.

“Aslında *ser verir de sır vermez* bu çocuk”¹⁹²

sıkı dur-: Güçlü durumunu korumak.

“Kayalı’m sen oralarda *sıkı dur!* İyi gözle yolları molları.”¹⁹³

sırtı yere gelme-: Sağlam olan durumu sarsılmamak,yenilgiye uğramamak.

“Lakin parayı, zenginliği iyi yola kullandık mı, *sırtımız yere gelmez* diye düşünürüm.”¹⁹⁴

---

¹⁸⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 17.

¹⁸⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 258..

¹⁸⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 151-191.

¹⁹⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 40-43.

¹⁹¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 196.

¹⁹²Çokum, *Ağustos Başağı*, 46.

¹⁹³Çokum, *Ağustos Başağı*, 106.

silip süpür-: Temizlemek.

“Söğüt’teki evlerin *silip süpüren*, çamaşırlarını yıkayan, bu işleri kimi zaman başlarına kakan Atiye Hala’yı da sevebileceğini düşünmemişti.”¹⁹⁵

sorguya çek-: Bir suçluya ilgili olarak sorular sorup yanıtlarını istemek.

“Gidip, Süleyman’ın ihtiyar babasını *sorguya çekmişti*.”¹⁹⁶

soyup soğana çevir-: Ortalığı rezil hale getirmek.

“Lakin bu kuvvacılar da *soyup soğana çevirdiler* ortalığı. Neys...”¹⁹⁷

söz kes-: Evlenmek üzere istenen kızın verildiği kesin olarak belirlenmek.

“Yusuf’un yüreğinde bir ateş. Bes belli Esmâ’ya *söz kesilmiş*...”¹⁹⁸

söz tut-: Söylenen bir sözü , verilen bir öğüdü kabul etmek, davranışlarını bunlara uydurmak.

“Eğer bu *söz tutulmazsa*... Eğer bir defa daha firar ederseniz, işte o zaman leşlerinizi köpeklere yediririm...”¹⁹⁹

söz ver-: Söylediği şeyi kesin olarak yapmak.

“Hapislerden bile adam toplanır. Bunlara *söz verildi*. Vazifeleri bittikten sonra bir daha hapse girmeyip köylerine dönecekler.”²⁰⁰

surat as-: Birine karşı dargın durmak.

“Anam babam biraz *surat astılar*, üzüldüler tabii.”²⁰¹

---

¹⁹⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 382.

¹⁹⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 395.

¹⁹⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 154.

¹⁹⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 156.

¹⁹⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 216.

¹⁹⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 208.

²⁰⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 109-198.

²⁰¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 82.

taraf tut-: Tarafların birini benimseyip desteklemek.

“Bu Yunanlılarda azıttılar canım... O *tarafı tutuyorsam* kör olayım.”²⁰²

tası tarağı topla-: Bulunduğu yeri terketmek üzere bütün eşyalarını toplamak.

“Bu Kayalı Süleyman’dır. *Tası tarağı toplayıp* gidelim. Kubbeyi başımıza yıkar alimallah...”²⁰³

taşı sıksa suyunu çıkar-: Çok güçlü ,çok dinç olmak.

“Hani babasının bir lafı vardı. ‘*Taşı sıksa suyunu çıkarır..*’ diye. İşte bu kadın da öyleydi.”²⁰⁴

tekin değil: Gizli bir gücü bulunduğu ve bununla aklın alamayacağı şeyler yapabileceğine inanılan kişi .

“Yusuf Durmuş’un tahminlerinin boşa çıkmadığını görüyordu. *Tekin değil* bu Durmuş...”²⁰⁵

tepeden tırnağa: Baştan aşağı , en ince ayrıntısına kadar inceleyerek.

“Kadın döndü. *Tepeden tırnağa* süzdü bunu.”²⁰⁶

tepesi at-: Birdenbire çok sinirlenmek.

“Şuna bak, *tepemi arttıracak* şimdi..”²⁰⁷

uzun et-: Sözü uzatmak, sözünde direnmek, nazlanmak.

“Öbürü cevap vermeden Yusuf atıldı. Hadi Durmuş, *uzun etme.*”²⁰⁸

---

²⁰²Çokum, *Ağustos Başağı*, 143.

²⁰³Çokum, *Ağustos Başağı*, 103.

²⁰⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 135.

²⁰⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 319.

²⁰⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 215,316,409.

²⁰⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 108,262.

²⁰⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 265.

uygun gör-: Uygun olduğu kanısında bulunmak.

“Nasıl *uygun görürseniz* Münire Hanım...”²⁰⁹

uyku çek-: Ortalıkta sessizlik olmak.

“Yüksek dallarda kuşlar. Her şey *uykuya çekilmiş* gibi.”²¹⁰

uyku tutma-: Bir türlü uyuyamamak.

“Dün gece tahta köprüde rastladım. *Uyku tutmamış* besbelli.”²¹¹

üç buçuk at-: İstenmeyen bir durum meydana gelecek diye korku içinde bulunmak.

“Yunanlılar hükümet konağının önünde dikildiklerinde *üç buçuk atmıştır*, merak etme..”²¹²

üstüne yürü-: Birine saldırmak üzere ona doğru gitmek.

“Selim ayağa kalkmış, dövecekmiş gibi Veli'nin *üstüne doğru yürümüştü*.”²¹³

yağma yok: Kolay kolay elde edilecek şey değil , öyle şey yok.

“Esmâ, güleceği yokken güldü. Sonra, ‘Şarkısına göre’ dedi. ‘Öyle *yağma yok...*’”²¹⁴

yas tut-: Büyük bir acı ve üzüntünün , benliği üzerinde süren etkisini davranışlarıyla belli etmek.

“ Dudaş'ta hep *yas tutmuşlar*. Hep ağlamışlar...”²¹⁵

---

²⁰⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 350.

²¹⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 59.

²¹¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 26-117-142..

²¹²Çokum, *Ağustos Başağı*, 200.

²¹³Çokum, *Ağustos Başağı*, 108-120.

²¹⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 96-303.

²¹⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 315.

yediden yetmişe: En küçüğünden en büyüğüne kadar herkes.

“*Yediden yetmişe*, dedin ya çocuklarda geldi işte..”²¹⁶

yer al-: Kimi kişiler tarafında yer almak.

“Bir Çerkez Ethem çıkarttılar ortaya. Kahraman ilan ettiler. Şimdi Yunanın yanında *yer almış*.”²¹⁷

yer yerinden oyna-: Bir iş çok etkili ve ihtişamlı olmak.

“Atlı yaya düşmüş yola. *Yer yerinden oynuyor...*”²¹⁸

yol al-: Yolda ilerlemek.

“Bir süre Karadere boyunca sessiz, *yol aldılar*.”²¹⁹

yola çık-: Bir yere gitmek üzere, bulunduğu yerden ayrılmak.

“Mızraklı süvarileri varmış bunların. Önden bunlar *yola çıkarmış*.”²²⁰

yola getir-: Birinin ters tutumunu ,davranışını düzeltmek. Doğru hareket etmesini sağlamak.

“Veli'nin kulağı babasındaydı. Ne güzel söylüyordu... ‘Bu ses düşmanı bile *yola getirir*.’ Diye düşünürdü.”²²¹

yolda kal-: Çıkacağı yolculuk bir engel dolayısıyla gecikmek.

“Bizim boz eşeğin inadı minadı tutar da, *yolmuzdan kalırız...*”²²²

yolcu yolunda gerek: Yolculuk yapacak kimsenin şu bu nedenle vakit geçirmemeli , bir an önce yola çıkmalıdır.

---

²¹⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 167-261.

²¹⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 201.

²¹⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 41.

²¹⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 126-203-386.

²²⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 130-174-252-257-274.

²²¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 37-157.

²²²Çokum, *Ağustos Başağı*, 257.

“Hadi öyleyse, *yolcu yolunda gerek*. Ali Molla’yı evine tez ulaştır..”²²³

yol görün-: Bir yere gitmesi gerektiğinin anlaşılması.

“Bak, Söğüt’ün delikanlıları bir bir cephelere gittiler. Bizim Selim ‘e de *yol göründü*.”²²⁴

yol göster-: Bir konuda klavuzluk etmek.

“Bana Necati Bey *yol gösterdi*,” dedi. “Sen de gir bu teşkilata, başka türlü düşmanı sökemeziz bu topraklardan.” Böyle dedi.²²⁵

yolun açık olsun: Yolda bir engel, bir kaza ile karşılaşmamanı dilerim.

“Ben izinli geldim, dedi. Yusuf, çok durmayacağım, yarın dönüyorum.. İyi yolun açık olsun...”²²⁶

yolu tut-: Yolda kimseyi geçirmeyecek bir düzenleme yapmak.

“Askerler Söğüt’e inen *yolu tutmuşlardı*.”²²⁷

yol ver-: İşten çıkarmak.

“...Hizmetçilerine *yol vermişti*...”²²⁸

yük ol-: Sıkıntılı bir işini başkasına yüklemek.

“Sana *yük olmak* istemem. Hem birazdan bir şeyim kalmaz.”²²⁹

yüreği daral-: Benliğini sıkıntı kaplamak.

“Hafız’ın *yüreği iyice daraldı*.”²³⁰

---

²²³Çokum, *Ağustos Başağı*, 29.

²²⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 136.

²²⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 82-135.

²²⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 411.

²²⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 277.

²²⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 277.

²²⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 356.

²³⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 112-118-186.

yüreği hop et- : Birdenbire korkup heyecanlanmak.

“Esmâ'nın *yüreği hopladı*. Diyeceklerinin hepsini unuttu.”²³¹

yüreği yan-: Üzölmek , acımak.

“Onların sevinci, İlyas'ın *yürek yangınıdır*.”²³²

yüz tut-: Olma yönünde ilerlemek ,bir durumun son aşamasına gelmesi.

“O zamanlardan bu yana Osmanlı'yı hep ayakta sanırdım. Yıkılmaz... Göçmez. Ama şimdi güldür güldür akan bir suyun kurumaya *yüz tuttuğunu* görüyorum.”²³³

yüzü ak: Bir işe emek verip karşılığını alarak utanmaktan kurtulmak.

“Öteden Firdevs Hanım, Şu bağa az mı emek verdik, dedi. Çok şükür *yüzümüzü ak* çıkarttı..”²³⁴

yüzünden oku-: Yüzünden anlamak.

“Sıkıntılı, karmakarışık duyguları *yüzünden okunuyor*.”²³⁵

yüzünden düşen bin parça: Kötü bir haberden dolayı moral bozukluğu yaşamak.

“Ayol Abdullah Bey getirmiş haberi. Bunun yalanı mı olur? Kahveler çalkalanıyor haberle. Esnaf'ın *yüzünden düşen bin parça*. Hele sokağa çık da bir bak...”²³⁶

yüzünün akıyla: Kendisinden beklenen işi, eksiksiz ve başarılı olarak yapıp bitirmek.

“İşte o iplik tezgahlarda dokunuyor da, arşın arşın kumaşlara, seccadelere dönüyor. Ve gelinlik kızların sandıklarında *yüz akı* gibi saklanıyor.”²³⁷

---

²³¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 95-96.

²³²Çokum, *Ağustos Başağı*, 27.

²³³Çokum, *Ağustos Başağı*, 47-128-403.

²³⁴Çokum, *Ağustos Başağı*, 391.

²³⁵Çokum, *Ağustos Başağı*, 204.

²³⁶Çokum, *Ağustos Başağı*, 111.

²³⁷Çokum, *Ağustos Başağı*, 31.

Aforizma

Aşısız yaban gülleri devri: Yaşadığı zamanın zorluğu

“Şimdi aşısız yaban güller devridir.”²³⁸

Devleti devlet eden insanlardır: Bir ulusu yücelten, güçlü kılan, vatan olmasını sağlayan toprağında yatan şehitleridir.

“Savcı Bey’in, Halime Hatun’un, Kara Mürsel’in, Konur Alp’in ve daha nicesinin mezarları... Efendi Hafız, bütün bunların devleti devlet eden insanlar olduklarını düşünüyordu.”²³⁹

İş tutan adama oturmak yakışmaz:Gücü kuvveti yerinde olanın iş yapması gerekir.

“İş tutan adama oturmak yakışır mı?”²⁴⁰

Harp adamı canlı tutar: Sürekli mücadele eden insan dinç olur.

“Şimdi o eski gücüm kalmadı doktorum.. Yok canım... Şimdi daha güçlüsündür. Harp, adamı canlı tutar.”²⁴¹

Gelin kaynana toprağından derler: Kaynananın huyu suyu, becerikliği ne ise gelinin de o olur.

“Oğlum sağ olsaydı, senin gibi bir yiğit kızı seçerdim ona. Eee, gelin de bana benzemeli. Gelin kaynana toprağın derler ya zaten.”²⁴²

---

²³⁸Çokum, *Ağustos Başağı*, 42.

²³⁹Çokum, *Ağustos Başağı*, 43.

²⁴⁰Çokum, *Ağustos Başağı*, 28.

²⁴¹Çokum, *Ağustos Başağı*, 213.

²⁴²Çokum, *Ağustos Başağı*, 281.

Sonuç

Deyimler, atasözleri ulusal özellik gösterirler. Ait olduğu ulusun bireyleri tarafından toplum içinde oluşur, toplumun yaşantısını, kültürünü, bireylerin özelemlerini, sevinçlerini, umutlarını içine alacak şekilde geniş bir kapsam özelliği taşır. Sevinç Çokum'un "Ağustos Başağı" adlı eseri Milli Mücadele dönemini anlatır. Eserde savaşı yaşayan toplumun psikolojisi yansıtılmaya çalışılmış ve yazar bunu etkili bir şekilde anlatabilmek için kalıp ifadeler kullanmıştır.

Biz bu çalışmada Sevinç Çokum'un "Ağustos Başağı" adlı romanında geçen deyim, atasözleri ve aforizmaları inceledik. Eserde 379 deyim ve 5 aforizma tespit ettik. Eserde atasözü tespit etmedik. Tespit edilen bazı deyimlerin kullanımında farklılıklar vardır: "Alın yazısı, baştan aşığı, elde avuçta bir şey kal-, evli barklı, hor gör-, iki çift laf et-, iş güç, işin içinde iş var, iyi insan sözünün üstüne gelir, kök sal-, içi rahat et-, kelleyi koltuğa al-" deyimlerini yazar metin İçerisinde; "alınlarına ne yazılmışsa, baştan ayağa, elde avuçta kal-, evlen barklan, hor bak-, iki çift lafım var, işinde gücünde, bu işte iş var, iyi insan lafının üzerine gelir, kök pençe sal-, içi rahat, kelle koltukta." bu şekilde kullanmıştır. Yazarın üslubu, yaşanan ortamın kültürel özellikleri, günlük dil ile konuşma dilinin farklı özellikler taşıması, dilin işlevselliği, pratikliği vs. gibi özellikleri bu farklılığa sebep olabilir. Sonuç olarak eserde tespit edilen kalıplaşmış ifadelerin çoğunluğu savaş psikolojisini yansıtacak şekilde kullanılmış ve yazarın kalıplaşmış ifadelerin kullanımını eserin bağlamına göre değiştirebileceği görülmüştür.

Kaynaklar

AKSOY, Ö. A., *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, (1-2 cilt.), İstanbul: İnkılap kitapevi, 2007.

BULAK, Ş., Van Küresin Ağzında Deyimler, *Atatürk Üniversitesi . Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 56, Erzurum:(2016): 837-857.

ÇOKUM, S., *Ağustos Başağı*, İstanbul: Kapı yayınları, 2014.

ERGİN, M., *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım,2004.

Türkçe Sözlük, haz.: H.Ş Akalın ve başk. Ankara: TDK Yayınları, 11.baskı, 2011.

KARAAĞAÇ, G., *Dil Bilimi Terimleri sözlüğü*, Ankara: TDK, 2013.

KARAAĞAÇ, G., *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2.baskı, 2013.

KORKMAZ, Z., *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 4.baskı, 2010.

http://tdk.org.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama, (31.05.2017).